

FİRUDİN BƏY KÖÇƏRLİ

Ədəbiyyatşünas alim, maarifpərvər ziyalı, ictimai xadim, publisist yazıçı, tənqidçi və tərcüməçi Firudin Əhməd ağa oğlu Köçərli 1863-cü il yanvar ayının 26-da Vətənimizin dilbər guşələrindən olan Şuşa şəhərində dünyaya göz açıb. İlk təhsilini 1874-cü ildə Şuşada təşkil edilmiş 4 sinifli məktəbdə alıb. 1879-cu il sentyabr ayının 23-də Gürcüstanın Qori şəhərindəki Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasının nəzdində ayrıca Tatar (Azərbaycan) şöbəsi açılında seminariyaya 32 nəfər qəbul olunub ki, onların da 24-nü məşhur pedaqoq A.Q.Çernyayevski Azərbaycan əyalətlərini gəzərək seçmişdi. Firudin bəy Köçərli də seçilənlərin və hazırlıq sinfinə qəbul olunanların sırasında olub.

1885-ci ildə Qori Müəllimlər Seminariyasını bitirən Firudin bəy Köçərli iyun ayında İrəvan Gimnaziyasına Azərbaycan dili və şəriət müəllimi təyin olunub. 10 il bu tədris ocağında pedaqoji fəaliyyət göstərmiş və bu illər ərzində özünün hərtərəfli və səmərəli pedaqoji fəaliyyəti ilə fərqlənib. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, İrəvan Azərbaycan Teatrının yaranma tarixi də Firudin bəy Köçərliyə fəaliyyəti ilə bağlıdır. Belə ki, onun təşəbbüsü və yaxından köməyi sahəsində 1886-cı ildə gimnaziyada oxuyan azərbaycanlı teatr həvəskarları M.F.Axundovun "Müsyö Jordan və Dərviş Məstəli şah" komediyasını oynayıblar.

Qafqaz Tədris Dairəsi popeçitelinin 1895-ci il 30 oktyabr tarixli əmri ilə Firudin bəy Köçərli İrəvan Gimnaziyasından Qori Müəllimlər Seminariyasına dəyişdirilib. Qori Seminariyasında çalışdığı illərdə xeyli sayda ədəbi-tənqidi və publisist məqalələr yazıb, qəzet və məcmuələrdə çap etdirib. Həmin illərdə ədəbiyyatşünas alim kimi tanınan Firudin bəy Köçərli "Tərəqqi" qəzetinin 1909-cu il 18-19 mart tarixli nömrələrində dərc olunmuş "Nikolay Vasilyeviç Qoqol" məqaləsində Aleksandr Sergeyeviç Puşkini və Qoqolu rus milli ədəbiyyatının baniləri adlandırır. Qeyd edib ki, məhz onların yaradıcılığı – bu iki nəhəng istedad sahibinin sayəsində rus ədəbiyyatı fransız, ingilis və alman təsiriyləndən azad ola bilib və özünün orijinallığını qazanıb.

Firudin bəy Köçərliyə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə aid ilk əsərlərindən olan "Azərbaycan tatarlarının ədəbiyyatı" 1903-cü ildə rus dilində, "M.F.Axundov" kitabı isə 1911-ci ildə nəşr edilib. Görkəmli tədqiqatçı 1908-ci ildə "Azərbaycan-türk ədəbiyyatı" əsərini bitirib. Lakin bu genişhəcmli tədqiqat əsəri "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları" adı ilə 2 cildə 1925-1926-cı illərdə nəşr olunub. Professor Hüseyn Əhmədovun qeyd etdiyi kimi, tariximizə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə dair ilk əsərlərin müəllifi kimi daxil olan Firudin bəy Köçərliyə bu dəyərli tədqiqat əsəri bu gün də öz dəyərini qoruyub saxlayır.

Professor Hüseyn Əhmədov yazır: "Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının inkişafında da onun mühüm xidmətləri olmuşdur. 1912-ci ildə nəşr etdirdiyi "Balalara hədiyyə" adlı əsəri bu cəhətdən xarakterikdir.

Firudin bəy Köçərliyə elmi-pedaqoji və maarifçilik fəaliyyətində ana dili, təlimin ana dilində aparılması ideyası mühüm yer tutur. Özünün sələfləri olan A.Bakıxanov, M.Ş.Vəzih, M.F.Axundov, H.Zərdabi, S.Ə.Şirvani, M.Şahtaxtı və müəllimi A.O.Çernyayevski, müasirləri olan S.Vəlibayov, R.Əfəndiyev və başqaları kimi Firudin bəy Köçərli də bütün həyatı boyu ana dilinin qorunub saxlanması, ana dilində məktəb ideyasının inkişafı yolunda yorulmadan çalışmış və zəngin irs qoymuşdur.

1885-1895-ci illərdə İrəvan Gimnaziyasında Azərbaycan dili müəllimi vəzifəsində işləyən unudulmaz maarifçi Firudin bəy Köçərliyə tərtib etdiyi proqram özünün elmiliyi və əhatə dairəsinin genişliyi ilə daha çox diqqəti cəlb edir.

Firudin bəy Köçərliyə pedaqoji fikirləri içərisində tədris planı, proqram və dərsləklərlə bağlı olan bir çox maraqlı cəhətlər də vardır ki, onlar bu gün də öz aktuallığını saxlayır".

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökuməti Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasının (Qori Müəllimlər Seminariyasını) Tatar (Azərbaycan) bölməsinin Qazaxa köçürülməsi məqsədi ilə 22 iyun 1918-ci il tarixli qərarla bölmənin keçmiş inspektoru F.Köçərliyə sərəncamına 5000 rubl pul ayıraraq, Azərbaycan bölməsinin müstəqil seminariyaya çevrilərək Qazaxa köçürülməsinə nail olub. Xalq maarif naziri Nəsim bəy Yusifbəylinin 12 oktyabr 1918-ci il tarixli 39 nömrəli əmri ilə Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasının keçmiş inspektoru F.Köçərli 1918-ci ilin oktyabrın 1-dən Qazax Müəllimlər Seminariyasına direktor təyin edilib. Noyabr ayının 10-da seminariyanın açılışı keçirilib və dərslər başlanılıb. Zaqafqaziyada ilk pedaqogika elmləri doktoru Əhməd Yusif oğlu Seyidov (1892-1977) yazırdı: "F.Köçərli böyük pedaqoqdur. Qori Müəllimlər Seminariyasının Azərbaycan şöbəsini Qazaxa köçürməklə xalqımızın maariflənməsində əvəzolunmaz əməyi olan şəxsiyyətdir. Firudin bəy sadəcə praktik müəllim deyildi, o, tədqiqatçı alim, ədəbiyyatşünas, nəzəriyyəçi-pedaqoq və yüksək mədəniyyətli humanist ziyalı idi".

"Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası"nın 2-ci cildində qeyd edilir ki, Firudin bəy Köçərli (26.01.1863, Şuşa-20.05.1920, Gəncə) "Müsavat" partiyasının fəal üzvlərindən biri idi. 1917-ci ildə siyasi proseslərə qoşulub və "Müsavat" partiyasına daxil olub. 1918-ci il mayın 28-də Azərbaycan Milli Şurasının üzvü seçilib, "İstiqlal Bəyannaməsi"ni imzalayıb. O, seminariyadakı fəaliyyətinə üstünlük verərək, Parlamentdə iştirak etməyib.

Qazax İnkilab Komitəsinin Gəncə Fövqəladə Komitəsinə təqdimatına əsasən, ədib həbs olunub, 20-ci diviziyanın 7-ci xüsusi bölməsi xüsusi şöbəsində şahidlər dindirilmədən, verilmiş izahatlar nəzərə alınmadan güllələnməsi haqqında qərar çıxarılmışdır. Qərar 7-ci xüsusi bölmənin rəisi Liberman və fəvqəladə komissar Həmid Sultanov tərəfindən təsdiq edilmiş, hökm yerinə yetirilmişdir.

F.Köçərliyə tələbəsi olmuş, seminariyanın sonbeşiyi adlandırdığımız professor Əhməd Seyidov deyirdi: "1920-ci ildə Firudin bəy Köçərliyə Gəncədə həbs etmişdilər (may ayının 31-də Red.). Həmin ilin may ayında Azərbaycan İnkilab Komitəsinin sədri kimi Bakıya gələn N.Nərimanov öz müəlliminin həbs edildiyi xəbərini alır və dərhal Gəncə şəhərinə aşağıdakı məzmununda teleqram göndərir: "Firudin bəy Köçərli dərhal azad edilsin!" Bu işlə məşğul olan milliyətçə erməni müstəntiqi teleqramı gizlətməmiş və gecə ikən onu Gəncə çayının sahilinə gətirərək orada qətlə yetirmişdir. Bu işlə bağlı N.Nərimanova məlumat verirlər ki, teleqram gec çatmışdır. "(Hüseyn Əhmədov. İrəvan gimnaziyasının Azərbaycan dili və ədəbiyyat müəllimi. "Azərbaycan müəllimi" qəzeti, 10 yanvar 2014-cü il).

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 14 fevral 2013-cü ildə Firudin bəy Köçərliyə anadan olmasının 150 illik yubileyi haqqında sərəncam imzalayıb. Sənəddə qeyd edilib ki, Firudin bəy Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi inkişaf yoluna dair qiymətli mənbə təşkil edən əsərlər yaratmış və çoxcəhətli zəngin fəaliyyəti ilə ictimai-mədəni fikrin təşəkkülünə mühüm töhfələr vermişdir. Ölkəmizdə təhsil sisteminin milli əsaslar üzərində qurulması prosesində onun maarifçi ziyalı kimi apardığı işlər böyük əhəmiyyətə malikdir.

Sərəncama müvafiq olaraq ölkəmizdə dövlət səviyyəsində Firudin bəy Köçərliyə 150 illik yubileyi geniş qeyd olunub. O cümlədən qəzet və jurnallarda onun həyat və fəaliyyətindən bəhs edən pedaqoq alimlərimizin məqalələri dərc edilib, yubiley münasibəti ilə keçirilmiş tədbirlər geniş işıqlandırılıb.

FİRUDİN BƏY
KÖÇƏRLİNİN
MÜDRİK
KƏLAMLARINDAN

Hər bir millətin özünəməxsus ana dili var ki, onun məxsusi malıdır. Ana dili millətin mənəvi diriliyidir, həyatının mayəsi mənziləsidir. Ananın südü bədənin mayəsi olduğu kimi, ananın dili də ruhun qidasıdır, hər kəs öz anasını və vətəni sevdiyi kimi, ana dilini də sevir. Bu Allah-təalanın gözəl nemətlərindən birisidir, onu əziz və möhtərəm tutmaq hər kəsə bəyindir.

Söz yox ki, vətən şirindir, amma vətən bir anadan olduğumuz ev, məhəllə, şəhər və yaxud kənd deyil. Vətən genişvüsətli bir diyardır. Bir ölkə və məmləkətdir ki, onun bir nöqtəsi övladı üçün əziz və mübarəkdir.

Müəllimlik ağırdır, ancaq pak və müqəddəs xidmətdir. Seminariyada aldığımız elm və tərbiyəni elə yüksək və hündür məqamda saxlayın ki, nuru ətrafı da işıqlandıra bilsin.

Doğru və salamat fikirli adamların kəlamı həmişə aydın, açıq və düzgün olur.

• Əsl gözəllik surətdə deyil, ağıl və kamaldadır.

GÖRKƏMLİ
ŞƏXSİYYƏTLƏR
FİRUDİN BƏY
KÖÇƏRLİ
HAQQINDA

Firudin bəy Köçərli Azərbaycan ədəbiyyat tarixinin tədqiqilə yeganə məşğul bulunan qiymətli bir mühərrir, müəllim və alim idi.

Məmməd Əmin Rəsulzadə

Bir institutun görə bilmədiyi işi Firudin bəy Köçərli təkbaşına görmüşdür.

Mir Cəlal

Firudin bəy Köçərli ən müqəddir, ən sevimli ədiblərimizdən biridir. Bu şəxs ədəbiyyat tariximizi yazmaqda bütün keçmişimizi dirilti. Şairlərimizin ülvə ruhlarını canlandırdı və həyatifikriyyətimizi təbii yoluna saldı.

Yusif Vəzir Cəmənzəminli

Firudin bəy Köçərli böyük pedaqoqdur. Qori Müəllimlər Seminariyasının Azərbaycan şöbəsini Qazaxa köçürməklə xalqımızın maariflənməsində əvəzolunmaz əməyi olan şəxsiyyətdir. Firudin bəy sadəcə praktik müəllim deyildi. O, tədqiqatçı-alim, ədəbiyyatşünas, nəzəriyyəçi-pedaqoq və yüksək mədəniyyətli humanist ziyalı idi.

pedaqogika elmləri doktoru

Əhməd Seyidov

Firudin bəy Köçərli mədəniyyət tariximizə ilk öncə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə dair ilk əsərlərini müəllifi kimi daxil olmuşdur. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının inkişafında da onun xidmətləri olmuşdur. 1912-ci ildə nəşr etdirdiyi "Balalara hədiyyə" adlı əsəri bu cəhətdən xarakterikdir.

professor Hüseyn Əhmədov

Firudin bəy Köçərliyə adı Azərbaycan məktəb və pedaqoji fikir tarixinə görkəmli müəllim, metodist, maarifçi-demokrat kimi daxil olmuşdur.

professor Hüseyn Əhmədov

Əşraf HÜMMƏTOV,
Aysel RƏSULZADƏ,
"Təhsil problemləri"